

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ДІТЕЙ

Становлення і розвиток української державності, вип. 6, с. 277–280

Дитяча бездоглядність та безпритульність не є новим соціальним явищем для України. В Україні впродовж ХХ ст. відбулося *чотири хвилі масової дитячої безпритульності*:

- I. Розпочалася з початком Першої світової війни і тривала до кінця 20-х років ХХ ст.
- II. 30-ті роки ХХ ст. Дитяча безпритульність була породжена колективізацією, голодомором, масовими політичними репресіями.
- III. Кінець 40-х років ХХ ст. Третю хвилю масової безпритульності спричинила Друга світова війна.
- IV. 90-ті роки ХХ ст. Дитяча безпритульність стала наслідком трансформації суспільства.

Для кожної дитини дуже важливу роль в її житті відіграють потреби в щирому, турботливому ставленні до неї. Але безпритульна дитина, через власне соціальне становище, позбавлена цього. Такі діти також не можуть забезпечити свою потребу у безпеці, оскільки вони самотні і практично не відчувають захисту та підтримки з боку оточуючих, а це свідчить про те, що вони позбавлені можливості повноцінно жити, зростати і розвиватися. Збільшення кількості дітей вулиці насамперед зумовлено динамікою сімейного життя.

Слід відмітити, що, попри змістовну законодавчу роботу в галузі захисту прав дитини, економічна ситуація, в якій сьогодні перебуває наша держа-

ва, значно уповільнює процес втілення в життя міжнародних стандартів життя дитини. Це призводить до такого жахливого явища, як соціальне сирітство. Коли суспільство перестає помічати підвищену потребу дітей у захисті і не забезпечує його, майбутнє стає небезпечним.

Катастрофічною реалією життя українського суспільства стала дитяча безпритульність. Впродовж останніх років проблема дітей вулиці набула в нашій державі небувалого масштабу.

Так, за інформацією Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, протягом I кварталу 2010 р. служби у справах дітей разом із підрозділами кримінальної міліції у справах дітей під час рейдів щодо запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності виявили 5318 безпритульних дітей. За оцінками різних експертів, кількість безпритульних дітей становить близько 40 тисяч.

Загальновідомо, що переважна більшість дітей, які живуть на вулиці, вживають алкогольні напої, наркотичні речовини та стають жертвами сексуального насилля. Життя і здоров'я таких дітей постійно перебуває під загрозою, а збільшення їх чисельності становить певну небезпеку для суспільства.

Результати соціологічних досліджень феномену безпритульності і бездоглядності дітей, досвід роботи різних закладів для неповнолітніх дають під-

стави віднести до “дітей вулиці” в Україні такі категорії неповнолітніх:

— *безпритульні і бездоглядні діти* — діти, які не мають постійного місця проживання у зв'язку із втратою батьків, асоціальними формами поведінки дорослих в сім'ї;

— *діти, яких вигнали з дому батьки*;

— *бездоглядні діти* — діти, які мають певне місце проживання, але вимушені перебувати на вулиці в результаті матеріальної неспроможності опікунів (родичів, бабусь, дідусів), психічних розладів батьків, байдужого ставлення останніх до виховання дітей;

— *діти-втікачі із виховних установ* — діти, що зазнали психологічного, фізичного та сексуального насильства в закладах інтернатного типу та притулках;

— *діти-втікачі із зовні благополучних сімей* — діти з високим рівнем конфліктності, акцентуаціями та патологіями характеру, відхиленнями у психічному та особистісному розвитку;

— *діти, що за своїми психологічними ознаками схильні до постійного перебування на вулиці* — діти, позбавлені систематичного батьківського піклування, аутсайтери шкільних колективів, діти з яскраво вираженими ознаками важковиховуваності, схильні до безцільного проведення часу [9, 62].

До *основних факторів*, що зумовлюють дитячу безпритульність і бездоглядність, слід віднести такі:

1. Невідповідність організації роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування з питань сім'ї та дитинства реальним потребам суспільства.
2. Неспроможність батьків утримувати дітей, що зумовлює збільшення звернень до притулків.
3. Жорстокі форми виховання дітей в сім'ях.
4. Неспроможність або небажання сім'ї виконувати виховні функції.

5. Перебування дітей під опікою матеріально неспроможних родичів (бабусь, дідусів).

6. Експлуатація батьками праці дітей, що призводить до послаблення будь-якої мотивації до продовження навчання.

7. Нездатність державної інтернатної системи забезпечити соціалізацію вихованців з урахуванням їх потреб та умов розвитку суспільства.

8. Низька результативність роботи органів опіки та піклування, недосконала система виявлення неблагополучних сімей [1].

Ці діти, як правило, займаються бродяжництвом, жебракуванням, крадіжками, систематично вживають алкогольні напої, токсичні і наркотичні речовини та часто стають жертвами сексуальних злочинів, залучаються дорослими до протизаконної діяльності. Їхнє життя і здоров'я постійно знаходяться під загрозою існування, і збільшення контингенту таких дітей, в свою чергу, теж становить певну загрозу для суспільства. Тому лише реальні дії щодо поліпшення їхнього життя забезпечуватимуть помітні позитивні зміни у їх побуті, соціальному бутті, вселятимуть оптимістичне бачення майбутнього.

У нашій державі діє певна система соціального захисту і підтримки безпритульних дітей. Проблемами безпритульності в Україні займається низка державних і благодійних організацій, однак вирішуються вони на недостатньому рівні, про що свідчить зростаюча кількість бездомних дітей.

Тому є нагальна потреба в удосконаленні існуючої системи державних закладів та установ для такої групи дітей. Для вирішення цього питання також необхідно залучити представників громадських організацій, благодійні фонди, які могли б надавати фінансову та матеріальну допомогу.

Окрім цього, не слід забувати, що першопричинами цієї проблеми є інститут родини, рівень морального і духовного розвитку батьків, культури народження і виховання батьків. Тож питання дитячої безпритульності слід розглядати через призму внутрішньосімейних відносин, які формуються під впливом загальнодержавних факторів.

Саме тому для виходу із такої непростой ситуації держава має приділяти значну увагу соціальному, матеріальному, моральному становищу сучасної сім'ї, заохочувати до здорового способу життя, створенню повноцінної родини, яка свідомо та відповідально ставитиметься до питання народження дитини і буде здатна її виховати й забезпечити усім необхідним [4].

Вважаємо, що зусилля щодо повернення дітей в нормальний стан уможливллять вирішити багато проблем. З метою вирішення та попередження у подальшому бездоглядності та безпритульності неповнолітніх як соціального явища *необхідно*:

- погасити заборгованість соціальних виплат сім'ям з дітьми;
- всебічно сприяти поширенню нових форм сімейного виховання дітей — таких, як прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу;
- створити мережу притулків для дітей, виходячи з аналізу статистичних даних щодо безпритульності і функціонально-неспроможних сімей;
- вишукати можливості для більш повного забезпечення матеріально-технічної бази притулків для дітей на місцевому рівні;
- на місцевому рівні вирішити питання щодо закріплення житла і майна за дітьми, які знаходяться або направлені у дитячі будинки, школи-інтернати, а також в усіх функціонально-неспроможних сім'ях;

- ввести адресні доплати на кожен дитину віком до 16 (учнів — до 18) років для малозабезпечених сімей;
- провести наукові дослідження та моніторинг дитячої праці в Україні з метою відпрацювання нормативно-правової бази використання та охорони дитячої праці;
- запровадити інститут уповноважених з прав дитини на всіх рівнях, починаючи з селищної Ради тощо;
- вишукати можливість для забезпечення транспортом притулків для неповнолітніх;
- забезпечити достатнє фінансування організації змістовного дозвілля і відпочинку дітей, залучення їх до громадських робіт у вільний від навчання час.

Таким чином, в Україні робота центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо запобігання та профілактики дитячої безпритульності, бездоглядності та злочинності, вирішення проблем дітей-сиріт є такою, що далеко не повною мірою відповідає реальним потребам суспільства, посилює демографічну небезпеку, провокує її довгострокові негативні наслідки, створюючи загрозу безпеці держави загалом. А оскільки вирішення проблеми безпритульності дітей в Україні — головний обов'язок держави, то першочерговим, основним її завданням має бути створення таких умов соціально-економічного розвитку держави, як насамперед вирішення питань зайнятості населення, встановлення достатнього рівня оплати праці, забезпечення житлом, належне забезпечення охорони здоров'я, культурної сфери тощо, за яких кожна сім'я матиме можливість забезпечити гідний рівень розвитку дитини. Слід також терміново вжити невідкладних заходів, спрямованих на профілактику безпритуль-

ності, вчасне виявлення дітей, які ви-
йшли на вулицю, розвиток ефективних
форм соціального влаштування таких
дітей. У “хворому суспільстві” не може
бути здоровим підростаюче покоління.
Для нього потрібні справедливі, гуманні
суспільні умови і відповідна соціально-
правова та культурна політика.

Література

1. Брутман В. И., Ениколопов С. М., Пан-
кратова М. Т. Проблемы социальной

защиты сирот, детей, оставшихся без
попечения родителей и юных одино-
ких матерей. — М., 1994. — 182 с.

2. *Центр* помощи детям, оставшимся без
попечения родителей: содержание и
организация деятельности / Под ред.
Г. М. Иващенко. — М., 1999. — 192 с.

3. *Социальный* стресс и психическое здо-
ровье / Под. ред. Т. Б. Дмитриевой,
А. И. Волошина. — М., 2001. — 248 с.

4. *Социальное* сиротство: генезис и профи-
лактика. — М., 2000. — 48 с.